

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З КАМПАНЕНТАМ ЭТНОНІМАМ Ў БЕЛАРУСКАЙ І НЯМЕЦКАЙ МОВАХ

У. В. Салодкі

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
vlad_solodkii@mail.ru; навук. кір. – А. Г. Фамянок*

Разгледжаны фразеалагічныя моўныя адзінкі з кампанентам этнонімам у беларускай і нямецкай мовах, якія адлюстроўваюць этнічнае самасазнанне народа і маральна-каштоўнасную інтэрпрэтацыю свету. Проведен аналіз тыпалагічнай класіфікацыі этнонімаў беларускай і нямецкай моў. Выяўлены асноўныя этнічныя стэрэатыпы ў беларускай і нямецкай фразеалогіі. Пазначаны фактары, якія вызначаюць становішча і адмоўнае стаўленне народа да прадстаўнікоў іншых народнасцяў.

Ключавыя словы: этнонім; фразеалагізм; нацыянальны стэрэатып.

Фразеалагізмамі ў лінгвістыцы прынята лічыць устойлівыя, узнаўляльныя, не менш як двухкампанентныя моўныя адзінкі, якія спалучаюцца са словамі свабоднага ўжывання і маюць цэласнае значэнне, не роўнае суме фразеалагічных кампанентаў [2, с.3].

Адным са старажытнейшых і надзейных спосабаў вытлумачэння і наймення навакольнага свету, характарыстыкі чалавека, з'яў прыроды, штодзённых сітуацый з'яўляецца параўнанне. Бо гэта не проста найменне, але і яркі сродак ацэнкі, выражэння эмоцыі і экспрэсіі. Рэальны свет у свядомасці чалавека адлюстроўваецца праз выяўленне рыс падабенства між вядомым і невядомым, праз прыпадабенне абстрактнага да канкрэтнага, пачуццёвага да рэчыўнага [3, с.5].

Менавіта этнанімічныя атрыбутывы ў значнай ступені ўзбагачаюць значэнне фразеалагізма, надаюць яму тонкія стылістычныя адценні. Этнонім акрэслівае цэлую супольнасць (народ, нацыю, этнас) з усімі ўласцівымі ёй характарыстыкамі. Апроч таго, з дапамогай этнонімаў у мове рэалізуецца нацыянальна-культурная ідэнтыфікацыя і, што важней, самаідэнтыфікацыя. За пэўным этнонімам ва ўяўленнях носбітаў мовы замацоўваецца адпаведны шэраг стэрэатыпаў, якія адлюстроўваюць (аб'ектыўна або з пункту гледжання народа) рысы характару, асаблівасці інтэлектуальнага і культурнага развіцця.

У працэсе свайго існавання параўнанне з кампанентам этнонімам набывае дадатковыя канатацыі і ў этноніма з'яўляюцца новыя пераносныя значэнні, што і ператварае ўвесь выраз з выпадковага спалучэння словаў у непадзельную лексічную адзінку – фразеалагізм.

З мэтай выяўлення семантычных і лінгвакультурных характарыстык этнонімаў у беларускай і нямецкай мовах было даследавана **138** фразеалагічных адзінак нямецкай мовы і **97** адзінак беларускай мовы, адабраных метадам суцэльнай выбаркі.

Агульны аб'ём выбаркі склаў **235** лексічных адзінак. Пры гэтым выкарыстоўваліся «Немецко-русский фразеологический словарь», «Слоўнік беларускіх народных параўнанняў» і «Слоўнік фразеалагізмаў» [1,2,3].

Былі класіфікаваны даследуемыя фразеалагізмы з кампанентам этнонімам у нямецкай і беларускай мовах па трох катэгорыях:

- 1) Станоўчая ацэнка (этнонім выклікае станоўчую рэакцыю);
- 2) Негатыўная ацэнка (этнонім выклікае негатыўную рэакцыю ці вербальна рэалізуецца апазіцыя “свой – чужы”);
- 3) Нейтральная ацэнка (этнонім вылучаны ў якасці выпадковага нейтральнага прыклада ці прататыпа; можа быць заменены іншым словам).

У працэсе даследавання было выяўлена, што ў нямецкай фразеалогіі у якасці этнічных прататыпаў найчасцей выступаюць прадстаўнікі наступных этнічных груп: *габрэі, немцы, англічане, шведы, іспанцы*. Найчасцей у нямецкай мове сустракаюцца фразеалагізмы з этнонімам «габрэй». Найменш прадстаўлены фразеалагізмы з этнонімам «італьянец».

- 1) Станоўчая ацэнка

Вылучана **7** фразеалагізмаў са станоўчай канатацыяй. З іх – **4** адносіцца да **нямецкай** этнічнай групы.

Напрыклад:

Deutschland, Deutschland über alles – *Германія вышэй за ўсё*;

auf gut Deutsch sagen – *недвухсэнсоўна, зразумела, па-нашаму*;

- 2) Негатыўная ацэнка

Вылучана **70** фразеалагізмаў з негатыўнай канатацыяй. З іх **11** адносіцца да **габрэйскай** этнічнай групы.

Напрыклад:

christlicher Jude - *скупы гандляр (хрысціянскага веравызнання)*;

getaufter Jude - *ліхвар, прайдзісвет, падманшчык (хрысціянскага веравызнання)*;

- 3) Нейтральная ацэнка

Вылучаны **61** фразеалагізм з нейтральнай ацэнкай:

englischer Garten – *англійскі парк*;

spanischer Pfeffer – *іспанскі перац*;

Такім чынам, статыстыка сведчыць пра тое, што прадстаўнікі іншых этнічных груп успрымаліся немцамі ў большай ступені негатыўна ці нейтральна.

У беларускай фразеалогіі у якасці этнічных прататыпаў часцей за ўсё выступаюць прадстаўнікі наступных этнічных груп: *габрэі, цыгане, немцы, татары, французы, фіны, шведы, расіяне, беларусы*.

1) Станоўчая ацэнка

Было вылучана **13** фразеалагізмаў са станоўчай канатацыяй. З іх **7** адносяцца да **габрэйскай** этнічнай групы.

Заўзімацца як жыды з жыдамі – пра рашучае заступніцтва кагосьці за сваіх;

2) Негатыўная ацэнка

Было вылучана **40** фразеалагізмаў з негатыўнай канатацыяй. З іх **18** адносяцца да **габрэйскай** этнічнай групы.

Даць як жыд перцу – пра вельмі нязначную колькасць чаго-небудзь атрыманага, дададзенага;

3) Нейтральная ацэнка

Вылучаны **44** фразеалагізмы з нейтральнай ацэнкай:

Дым як на татарскай працэсіі – пра густы дым;

Цыганскі пот – дрыжыкі ад холаду;

Рускі месяц - вельмі доўга, працяглы час.

Такім чынам, статыстыка сведчыць пра тое, што вобраз прадстаўніка іншай этнічнай групы ў беларускай фразеалогіі мае нейтральную канатацыю. Верагодна, гэта сведчыць пра тое, што беларуская нацыя – рахманая, міралюбівая.

Варта зазначыць, што ў працэсе даследавання выявіліся некаторыя падабенствы і, безумоўна, адрозненні ў фразеалагічнай структуры моваў. Як у нямецкай, так і ў беларускай мовах найбольшая колькасць вобразных лексічных адзінак з кампанентам этнонімам адносілася да габрэйскай этнічнай групы, што можна растлумачыць вялікай колькасцю прадстаўнікоў дадзенага этнаса на тэрыторыях абедзвюх краін. Быў заўважаны выпадак амаль поўнага супадзення фразеалагічных адзінак як вобразна, так і па змесце:

Lärm wie in einer Judenschule – шум, гоман як у габрэйскай школе.

Падводзячы вынікі даследавання, вылучым асноўныя фактары, што вызначаюць адносіны да прадстаўнікоў іншых народнасцяў.

1. Гістарычнае развіццё ўзаемаадносін між народамі. Станоўчыя або нейтральныя стэрэатыпы фарміруюцца ў адносінах да прадстаўнікоў тых народнасцяў, з якімі нацыя гістарычна пражывала на адной

тэрыторыі на працягу стагоддзяў і мела мірныя адносіны (гандлёвыя, культурныя і інш.). Прычынамі ўзнікнення ўстойлівых негатыўных канатацый з'яўляюцца, як правіла, ваенныя і этнічныя канфлікты. Гістарычная памяць народа захоўвае факты, якія аб'ядноўваюць, але і тыя, якія раздзяляюць яго з іншымі народамі.

2. Менталітэт народа – сукупнасць разумовых, культурных, эмацыйных асаблівасцяў, каштоўнасных арыентацый і установак, уласцівых нацыі. Фразеалагізмы з'яўляюцца адлюстраваннем культурнага вопыту этнаса і яны:

1) рэпрэзентуюць пэўны набор стэрэатыпаў, якая адлюстроўваюць ўласцівыя этнасу-прататыпу рысы характара, асаблівасці інтэлектуальнага развіцця, заснаваныя на кантакце лінгвакультур ва ўмовах міжкультурных зносін;

2) выказваюць агульнае ўяўленне аб замежным як аб чужым, незразумелым, а, значыць, няправільным, але не характарызуюць пэўную групу людзей.

Фразеалагізмы з кампанентам этнонімам нацыянальна і культурна маркіраваны і адлюстроўваюць этнічнае самасазнанне народа і маральна-каштоўнасную інтэрпрэтацыю свету.

Библиографические ссылки

1. *Бинович, Л. Э., Гришин, Н. Е.* Немецко-русский фразеологический словарь. Издание второе, исправленное и дополненное. М.: Аквариум, 1995. – 387с.
2. *Лепешаў, І. Я.* Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мн.: Бел Эн, 2004. – 448с.
3. *Слоўнік беларускіх народных параўнанняў* / Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Т.В. Валодзіна, Л.М. Салавей; навук. Рэд. В.М. Макіенка. – Мінск: Беларус. Навука, 2011. – 482с.